

A terror szimbóluma: az Országház

B. Müller Tamás: *Vörösteror az Országházban 1919. Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2016. 324 oldal*

1919. március 21-e, a Magyar Tanácsköztársaság¹ kikiáltása a két világháború közötti történelmünk legsötétebb 133 napjának kezdetét jelentette, hiszen a bolsevik rendszer kiépítésének kísérlete alapvető szakítást jelentett a magyar történelmi és politikai hagyományokkal. A négy hónap történelméről szóló szakirodalmunk nem túl gazdag, és amit a téma iránt érdeklődő olvasó erről az időszakról tud, az tulajdonképpen egy-két személy nevére és néhány fontosabb eseményre korlátozódik, s ez komoly hiányérzetet kelthet bennünk.

Ezt a hiányt próbálja több szempontból is pótolni Müller Tamás munkája. A szerző a vörös terror eseménytörténetének elbeszélése helyett egyedülálló módon arra vállalkozott, hogy az Országház-központú történelmi kutatásnak megfelelően – szakirodalom hiányában – levéltári forrásokra és visszaemlékezésekre támaszkodva rekonstruálja azt a folyamatot, amely a magyar Országházat az ezeréves magyar államiság szimbólumából

1919 márciusa és júniusa között az intézményesített kommunista politikai terror helyszínévé, egyszersmind jelképévé is tette.

A kötet szerkezetileg három részre tagolódik. Az első egy logikailag jól felépített bevezető tanulmány, amely alapvetően a kötetben publikált források megértését és elemzését szolgálja. Voltaképpen egy rövid történelmi összefoglaló a Tanácsköztársaság terrorszervezetéről. A szerző nagyobb, nemzetközi folyamatokból indul ki, közelíti a magyarországi helyzet felé – amely a kötet központi eleme –, majd egyéni sorsok bemutatásával hozza még közelebb az olvasóhoz az Országházban 1919 tavaszán és nyarán lejátszódó drámai eseményeket: kínvallatások, terror, halál ennek az időszaknak a kulcsfogalmai. Meggyőzően mutatja be az Országházban kiépített terrorrendszer szervezeti felépítését, szisztémáját, az ehhez kapcsolódó, a mindennapokhoz tartozó rettegés és szenvedés folyamatos jelenlétét, s ezzel emléket kíván állítani mindazoknak, akik ezen idő alatt átéltek a bolsevik kínvallatásokat, adott esetben életüket veszítették az Országházban.

A tanulmány 1917-től mutatja be azt a folyamatot, amellyel – ha rövid ideig is, de – lehetővé vált a magyarországi bolsevik típusú rendszer kiépítése. Az első világháború idején orosz hadifogságba került magyar katonák szemtanúi voltak a bolsevik hatalomátvételnek, és testközelből láthatták a diktatúra kiépítésének lépéseit. A háború után Magyarországra visszatért kommunisták számára ezek az „oroszsországi tapasztalatok” adták a mintát. Ez egyben azt is jelentette, hogy a magyar bolsevikok nemcsak ideológiai töltettel, de annak a gyakorlatban is megvalósuló elképzelésnek a tudatával érkeztek vissza Magyarországra, hogy a diktatúra legfőbb támaszát az élet minden területére kiterjedő terror jelenti. 1919. március 26-án a Vörös Őrség felállításával ennek egyik eszközét te-

¹ Az 1945–1989 közötti időszakban – érthető módon – viszonylag jelentős szakirodalom látott napvilágot a témáról. A kellő kritikával kezelendő publikációk közül kiemelhetjük: Gratz Gusztáv: *A forradalmak kora. Magyarország története 1918–1920.* Budapest, 1935.; Hajdu Tibor: *Tanácsok Magyarországon 1918–1919.* Budapest, 1958.; Hajdu Tibor: *Március huszonegyedike. (Adatok a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának történetéhez.)* Budapest, 1959.; Hajdu Tibor: *A Magyarországi Tanácsköztársaság.* Budapest, 1968.; *A Magyar Tanácsköztársaság állama és joga.* Szerk. Sarlós Márton. Budapest, 1959.; Münnich Ferenc: *A Magyar Tanácsköztársaságról.* Budapest, 1969.; Kende János: *Forradalomról forradalomra.* Budapest, 1979.

remtették meg. E terrornak vált központi színterévé az Országház is. Itt működött az a 450 főből álló, szigorú hierarchia szerint felépülő Politikai Nyomozó Osztály, amelynek feladata az országban kibontakozó ellenforradalmi mozgalmak felderítése és azok hatékony elfojtásának megszervezése volt. Ezt a szervet Korvin Ottó vezette. Müller Tamás jól érzékelteti azt a gyorsaságot és hatékonyságot, amellyel a Korvin irányítása alatt működő osztály tevékenykedett ezekben a hetekben: létrehoztak egy országos kémhálózatot, amely egyben ellenőrizte és irányította az összes politikai ügyben megindított rendkívüli eljárást is. A Politikai Nyomozó Osztály V. alosztályaként 1919 áprilisától ugyancsak az Országházban működött a Cserny József által létrehozott és vezetett, 40–50 főt számláló Lenin-fiúk csoportja is.

A folyamat részeként kiemelendő, hogy a rendvédelmi szervezeten belül a politikai rendőrség teljes egészében elkülönült. Müller Tamás e tekintetben párhuzamot von az 1919-es és az 1947 utáni kommunista berendezkedés között, amikor azt állítja, hogy a Tanácsköztársaság politikai rendőrségének megszervezése a későbbi kommunista pártállami logika alapján történt: a rendőrségtől független, látszólag a kormányzati struktúrába illeszkedő, de a valóságban a kommunista párt vezetői (ebben az időben Kun Béla, Szántó Béla, Landler Jenő és Vágó Béla) által irányított állambiztonsági szervezet egy korai példáját láthatjuk.

Mindez az Országházban működött. Abban az épületben, amely eredeti célját tekintve a magyar törvényhozás otthona, az ezeréves magyar államiság szimbóluma volt, és amelyet az új hatalom vezetői a legbrutálisabb eljárások színhelyeivé tettek. Ennek első momentuma volt a Parlament nevének megváltoztatása: az Országházból 1919-ben a Magyar Tanácsköztársaság Háza lett, vagyis nem pusztán fizikai, hanem szimbolikus térhódítás is történt. Müller Tamás fegyveres megszállásnak nevezi az Országház épületének kommunisták általi birtokbavételét,

amely az Országgyűlési Őrség erőszakos lefegyverzésével vette kezdetét.

A munka következő fontos pillére a Lenin-fiúk tevékenységének és megítélésüknek a bemutatása, annak a folyamatnak a rekonstruálása, amely e terrorszervezetet országosan rettegett alakulattá tette. Elnevezésük (amelyet saját maguk is használtak), „terroristák”, hamar átment a köztudatba. Válogatásuk egyetlen szempontja az volt, hogy a vezetőik által kiadott parancsokat gondolkodás nélkül végrehajtsák, vagyis olyan egyéneket kerestek, akik hajlandók voltak a diktatúra ellenségeinek kikiáltott személyekkel szembeni legdurvább fellépésre is. Azaz elsősorban nem ideológiai és/vagy politikai tényezők játszottak szerepet a felvételnél, hanem csupán az, hogy a hatalom védelme érdekében egy mindenre elszánt önkéntesekből álló terrorcsapatot hozzanak létre, amelynek elsődleges feladata a megfélemlítés volt. Két hónapos országházi működésük elég volt ahhoz, hogy az épületben elkövetett vallatások és kivégzések hatására az Országház mint a bolsevik diktatúra kegyetlen jelképe jelenjen meg a köztudatban.

Ez érthető, hiszen a diktatúra célpontja volt mindenki, aki megkérdőjelezte annak politikai létjogosultságát, és aki gyanússá vált, könnyen az Országház termeiből kialakított kihallgató szobákban vagy a kínzások színhelyéül szolgáló parlamenti pinchelyiségekben találhatta magát.

A bevezető tanulmányban a szerző lényegre törően és világosan mutatja be, hogy ha valaki 1919 márciusa és júliusa között bekerült az Országházba, akkor az egyet jelentett az erkölcsi megszégyenítéssel, a rettegéssel, a brutális verésekkel, kínvallatásokkal. Az épületben fogva tartott személyeket két csoportra osztja. Az első kategóriába azok sorolhatók, akik preventív céllal kerültek túszerként a „vörösök” fogságába. Esetükben a fogva tartás célja az esetleges ellenforradalmi cselekmény megakadályozása volt. A második csoportba kerültek azok a személyek, akik valamilyen konkrét ellenforradalmi (vagy annak nyilvánított) cselekményben

vettek részt. Velük kapcsolatban beszélhettünk az országközi terrorról, hiszen a vallatások, verések elsődleges elszennvedői ők voltak, tekintet nélkül társadalmi állásukra.

A szerző rávilágít arra is, hogy egyfajta misztikum övezte a köztudatban az Országházat. Az általa többször használt „országközi terror” kifejezésnek köszönhetően a hétköznapi emberek sok olyan gyilkosságot is a Parlamenthez kötöttek, amelyek valójában nem ott történtek. Ez pedig azt eredményezte, hogy az országközi eseményeket a közbeszéd sokszor a rémtörténetek szférájába emelte, aminek alapját az Országházban fogva tartott személyek visszaemlékezései szolgáltatták.

Müller a letartóztatások vonatkozásában a június 24–25-ére virradó éjszakára teszi a választóvonalat. Ekkor tömeges letartóztatások kezdődtek egy fővárosi katonai felkelés nyomán, ami egykori befolyásos közéleti és gazdasági szereplők, illetve a ludovikás növendékek bebörtönzését is jelentette.² A szerző hangsúlyozza, hogy az ebben az időszakban letartóztatott túsok fogva tartásának ideje jóval rövidebb volt, mint azoké, akiket még áprilisban vagy májusban fogtak el. Ebben döntő szerepe volt a magyarországi antant megbízottak diplomáciai nyomásgyakorlásának, akiknek a már külpolitikailag és hatalmi bázisát tekintve is meggyengült tanácskormány immár nem tudott ellenállni.

A kötet túlnyúlik a Tanácsköztársaság történetén, és hűen mutatja be az ellenforradalmi kormány kommunista-ellenes megtorlásait is. A Friedrich István vezette ellenforradalmi kormány elsődleges feladatának tekintette a tanácskormány szolgálatába szegődött személyek felkutatását és letartóztatását. Ennek érdekében visszaállította a proletárdiktatúra előtt érvényben lévő jogrendet és igazságügyi szerveket, s az úgynevezett

„kommunista ügyekben” gyorsított bűnvádi eljárást tettek kötelezővé. Müller kellő alaposan tárja fel a tárgyalások lefolyását, amelyek során a tényleges halálra ítélték száma 74 fő volt.

A kötet második részét a levéltári források és a két világháború között született visszaemlékezések alkotják, vagyis a munka legnagyobb része forrásközlés.³ A szerző a felhasznált forrásokot két nagyobb fejezetbe rendezte. Az első *A Politikai Osztály országközi működésével kapcsolatos rendőrségi, ügyészségi és büntető törvényszéki dokumentumok* címet viseli. A könnyebb áttekinthetőséget szolgálja, hogy Müller Tamás külön csoportba foglalta a rendőrségi jelentéseket és jegyzőkönyveket, az ügyészségi és büntető törvényszéki jegyzőkönyveket, valamint a Politikai Osztály működésével, feladataival kapcsolatos hivatalos iratokat.

A rendőrségi aktákban az egykori terroristák bűnvádi eljárásai során tett vallomásaiból olvashatunk részleteket. Ezek alapján két fontos megállapítást tehetünk: egyrészt tagadták felelősségüket az elkövetett gyilkosságokban és vallatásokban, vagyis nem érezték bűnösnek magukat, ugyanakkor – talán egyfajta önfelmentésként – a terrorszervezetben való közreműködésüket azzal indokolták, hogy a terroralulathoz csatlakozva akarták elkerülni a frontszolgálatot.

Az ügyészségi és büntető törvényszéki jegyzőkönyvek arról számolnak be, hogy a túsoknak milyen megpróbáltatásokat kellett elszenvedniük, mikor és milyen módon történt letartóztatásuk. Ezzel párhuzamosan olvashatjuk a vádlottakkal kapcsolatos kihallgatási jegyzőkönyvek részleteit, amelyek egy fontos momentumra világítanak rá: a Tanácsköztársaság alatt elkövetett letartóztatásokat és az eljárások menetét törvényellenesnek minősítette az ellenforradalmi bíró-

² Ezen az éjszakán összesen 423 embert tartóztattak le és hurcoltak be az Országház főrendiház épületszárnyába. A letartóztatottak ettől kezdve már nem a Markó utcába vagy a Gyűjtőfogházba kerültek, hanem ide.

³ A Tanácsköztársaságra vonatkozó legfontosabb forrásgyűjtemény a rendszerváltás után jelent meg: Gerencsér Miklós: *Vörös Könyv*, 1919. Budapest, 1993.

ság, mivel azokat a „közhivatalnoki jelleg színlelésével” hajtották végre. Ez egyértelműen a tanácskormány jogalapjának nyílt tagadását jelentette. E dokumentumok elemzése lehetővé teszi, hogy összehasonlítást tegyünk arra vonatkozóan, miként is emlékezett vissza a történetekre egy egykori terrorista és egy fogoly.

A Tanácsköztársaság idején kiadott rendeletekből és jelentésekből megismerhetjük a bolsevik állam Politikai Osztályának működési rendjét, feladatait, azt, ahogy egy országos szinten működő szervezetet kívántak létrehozni a külföldi levelezések és az (esetleges) ellenforradalmi tevékenységek megfigyelésére.

E fejezet negyedik része annak a Szóts Andrásnak állít emléket, aki a feltételezések szerint behalt a vallatások során elszenvedett sérüléseibe (a másik verzió szerint öngyilkos lett az Országházban). Az erről szóló források háborzongató módon tárják fel a Lenin-fiúk egyetlen módszereit.

A forrásközlés második fejezete *Az országházi fogság emlékei – politikai túsók, foglyok és ellenforradalmárok visszaemlékezései országházi fogságukra* címet viseli. Ebben a részben egykor magas hivatalú betöltő személyek és országgyűlési képviselők visszaemlékezéseiből olvashatunk részleteket. Olyan ismert közszereplők, mint Rákosi Jenő, Szász Károly, Rubinek Gyula vagy Pekár Gyula egyaránt átéltek az országházi fogságot. Pontos képet kapunk a fogvatartottak hangulatáról, az országházi terror légköréről. Az egyéni sorsok bemutatása, illetve ezek megismerése közelebb hozza az olvasóhoz a történeteket, és igazolja azt a fentebbi állítást, miszerint az Országház 1919 tavaszán és nyarán egyet jelentett a vörös terrorral.

A harmadik rész egy *Életrajzi lexikon*, amely a kötetben szereplő fontosabb személyek rövid életrajzait összegzi. Ezekből derül

ki például, hogy egy-egy vádlott esetében milyen ítélet született a bűnvádi eljárás során.

Összességében megállapítható, hogy a bevezető tanulmány tökéletes egységet képez a felhasznált forrásokkal, szerkezetileg és tartalmilag megfelelően egészítik ki egymást. A kötet felépítése lehetővé teszi, hogy egyes folyamatokat külön-külön vizsgáljunk, hiszen minden lényeges állítására találunk forrást. Ezt segíti a szerző egyszerű nyelvhasználata is: feltűnően kerüli a bonyolult megfogalmazásokat, a gondolatok logikus sorrendben követik egymást. Érthető szerkezeti egységet képeznek a tanulmány alfejezetei, amelynek köszönhetően az olvasó egyszer sem érezheti túl tudományosnak vagy rosszabb esetben unalmasnak a szöveget. A kötet nincs „túljegyzetelve”, s a jegyzetek tartalmilag további hasznos információkkal szolgálnak.

Egyetlen hiányérzetem támadt a könyvvel kapcsolatban. Véleményem szerint jobban be lehetett volna mutatni az épületet, nagyobb hangsúlyt helyezve a tértörténetre (akár eszmetörténeti megközelítéssel, kiélezve arra a tételmondatra, miszerint a bolsevik rendszer alapvető szakítást jelentett a magyar törvényhozás hagyományával, amely hagyományoknak az Országház vált szimbólumává), illetve a Ház belső felépítésére, amit talán nem mindenki ismer.

Ettől eltekintve Müller Tamás az Országház-központú történeti kutatáshoz végig hűen ragaszkodott. A könyv által vizsgált téma alapvetően új adalékokat tartalmaz a két világháború közti Magyarország történelmének megismeréséhez. Hitelesen tárta fel a Tanácsköztársaság és Országház viszonyát, alapvető új információkkal látja el az olvasókat, hiszen a magyar Parlament történetének eddig szinte ismeretlen részleteibe avatja be a múlt iránt érdeklődő közönséget.